

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Водолазська Т. Освітнє середовище як «третій учитель». Імідж сучасного педагога. 2018. № 4. С. 10–12. URL: isp.poiippo.pl.ua/article/download/135715/136753 (дата звернення 10.02.2023)
2. Гонтаровська Н. Теоретичні і методичні засади створення освітнього середовища як фактору розвитку особистості школяра : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2012. 40 с.
3. Косенко Д. Новий освітній простір. Мотивуючий простір: інформаційний посібник/ заг. ред. А. Седоченко. 2019. 255 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/407/NOP_Motivuyuchiy-prostir.pdf (дата звернення 12.02.2023)
4. Наказ МОН від 23.03.2018 № 283 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nop/3/metodichni-rekomendatsii.pdf> (дата звернення 15.02.2023)
5. Нова українська школа: поради для вчителя / Під заг. ред. Н. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
6. Онищук Л. Нова українська школа: реалії та перспективи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 1. С. 47–53.
7. Примірний перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів початкової школи (затверджено наказом МОН від 13.02.2018 № 137). URL: <https://mon.gov.ua/Aia/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-pereliku-zasobiv-navchannya-ta-obladnannya-navchalnogo-i-zagalnogo-priznachennya-dlya-navchalnih-kabinetiv-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення 15.02.2023)
8. Фруктова Я. До питання проектування сучасного освітнього середовища. Освітнє середовище як методична проблема: збірник наук. праць. Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. С. 72–73.
9. Цимбалару А. Педагогічне проектування освітнього простору в школі I ступеня: теорія і практика: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2013. 691 с.

REFERENCES

1. Vodolazska, T. (2018). Osvitnie seredovyshe yak «tretii uchitel». Imidzh suchasnoho pedahoha [Educational Environment as the «Third Teacher»]. № 4. S. 10–12. URL: isp.poiippo.pl.ua/article/download/135715/136753 (data zvernennia 10.02.2023) [in Ukrainian].
2. Hontarovska, N. (2012). Teoretychni i metodychni zasady stvorennia osvithnoho seredovysheha yak faktoru rozvytku osobystosti shkoliara [Theoretical and methodological principles of creating an educational environment as a factor in the development of a student's personality]: avtoref. dys... d-ra ped. nauk: 13.00.07 / Instytut problem vykhovannia NAPN Ukrainy. Kyiv., 40 s. [in Ukrainian].
3. Kosenko, D. (2019). Novyi osvithniy prostir. Motyvuyuchy prostir [New educational space. Motivating space]:

informatsiyni posibnyk/ zah. red. A. Sedochenko. 255 s. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/407/NOP_Motivuyuchiy-prostir.pdf (data zvernennia 12.02.2023) [in Ukrainian].

4. Nakaz MON vid 23.03.2018 № 283 «Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo orhanizatsii osvithnoho prostoru Novoi ukrainskoi shkoly» [On the approval of Methodological recommendations regarding the organization of the educational space of the New Ukrainian School]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nop/3/metodichni-rekomendatsii.pdf> (data zvernennia 15.02.2023) [in Ukrainian].
5. Bibik, N. (2017). Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian school: a teacher's guide]. Kyiv: TOV «Vydavnychiy dim «Pleiady». 206 s. [in Ukrainian].
6. Onyshchuk, L. (2018). Nova ukrainska shkola: realnist i perspektyvy [New ukrainian school: realities and prospects]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. № 8. S. 47–53. [in Ukrainian].
7. Prymirnyi perelik zasobiv navchannia ta obladnannia navchalnoho i zahalnoho pryznachennia dlia kabinetiv pochatkovoi shkoly [An exemplary list of teaching aids and educational and general purpose equipment for elementary school classrooms] (zatverdzheno nakazom MON vid 13.02.2018 № 137). URL: <https://mon.gov.ua/Aia/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-pereliku-zasobiv-navchannya-ta-obladnannya-navchalnogo-i-zagalnogo-priznachennya-dlya-navchalnih-kabinetiv-pochatkovoyi-shkoli> (data zvernennia 15.02.2023) [in Ukrainian].
8. Fruktova, Ya. (2006). Do pytannia proektuvannia suchasnoho osvithnoho seredovysheha [To the issue of designing a modern educational environment]. *Osvitnie seredovyshe yak metodychna problema: zbirnyk nauk. prats. Kherson: Vyd-vo KhDU*. S. 72–73. [in Ukrainian].
9. Tsymbalaru, A. (2013). Pedahohichne proektuvannia osvithnoho prostoru v shkoli I stupenia: teoriia i praktyka [Pedagogical design of the educational space in the 1st grade school: theory and practice]: monohrafiia. Kyiv: Pedahohichna dumka. 691 s. [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БОРОВЕЦЬ Олена Віталіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету.
Наукові інтереси: дидактика початкової освіти, професійна підготовка майбутнього педагога.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BOROVETS Olena Vitaliyivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Primary Education Pedagogy, Rivne State University for the Humanities.
Research interests: didactics of primary education; professional training of future educators.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2022 р.

УДК 37.018.1(477-65-21)"18/19"

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-207-113-118

ВАСЮТИНСЬКА Єлена Артурівна –

викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3967-0269>
 e-mail: lenar@i.ua

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ РІЗНИХ ТИПІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
 ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКІНІ
 У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті розглянуто історію становлення та розвитку різних типів навчальних закладів для національних меншин на Єлисаветградщині у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття. Актуальність проблеми пов'язана з тим, що в межах досліджуваного

історичного періоду як Єлисаветградський регіональний соціум в цілому, так і окремі його етнічні спільноти ставили адекватні власним ментальним, національним особливостям вимоги щодо навчання, виховання дітей, молоді та дорослого населення. З'ясовано, що процес становлення та розвитку освіти для національних меншин в регіоні в означений період супроводжувався значними труднощами, як організаційними, так і матеріально-технічними, однак втілення її в життя дало неабиякі результати завдяки створення різних типів народних шкіл для етнічних груп переважно за приватної ініціативи. Таке формування та функціонування різних форм недержавної освіти було своєрідним засобом не тільки збереження власної традиції, а й національної самоідентифікації. Узагальнення цього досвіду та його теоретичний аналіз, у свою чергу, забезпечують відповідність умовам інтегрованого здійснення освітньо-базових функцій, які випливали з обставин і потреб життя конкретного етнічного соціуму та із запитів соціокультурного життя Єлисаветградщини. Встановлено, що в окреслений період на Єлисаветградщині функціонувала розгалужена система шкіл для національних меншин. Виявлено, що єврейське населення Єлисаветградщини було одним із найактивніших в освітній сфері, активність якого виявлялася у створенні різних типів навчальних закладів, навчальні програми яких були досить широкими та давали всебічну ґрунтовну підготовку. Для всебічного обговорення питань навчально-виховного процесу в окремих закладах функціонувала педагогічна рада. Прогресивним був той факт, що до складу педагогічної ради, крім учителів, входили два представники опікунської ради, які мали право вносити пропозиції для обговорення питань на засіданні педагогічної ради. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розкритті ролі громадських діячів та педагогів Єлисаветградщини в розвитку освіти національних меншин.

Ключові слова: Єлисаветградщина, національні меншини, навчальні заклади, приватні єврейські навчальні заклади.

VASIUTYNSKA Yelena Arturivna –

a teacher of the Foreign Languages Department of "Specialists'
Training For Pre-Trial Investigation Units"

Faculty of the Donetsk State University of Internal Affairs

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3967-0269>

e-mail: lenar@i.ua

THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF DIFFERENT EDUCATIONAL INSTITUTIONS' TYPES FOR NATIONAL MINORITIES IN THE YELISAVETGRAD REGION IN THE SECOND HALF OF THE 19TH – AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

The article examines the history of the establishment and development of various educational institutions' types for national minorities in the Yelisavetgrad region in the second half of the 19th and early 20th centuries. The problem is related to the fact that within the studied historical period, both Yelisavetgrad regional society in general and its individual ethnic communities set requirements for education, children's upbringing, youth and adults adequate to their own mental and national characteristics. It was found that the process of education formation and development for national minorities in the region in the specified period was accompanied by significant difficulties, both organizational and material-technical, but its implementation gave remarkable results through the creation of various folk school types for ethnic groups mainly on private initiative. Such formation and functioning of various non-state education forms were a peculiar means not only for preserving one's own tradition, but also for national self-identification. The generalization of this experience and its theoretical analysis, in turn, ensures compliance with the conditions of the integrated implementation of educational and basic functions, which arose from the circumstances and needs of the specific ethnic society life and from the demands of the social-cultural life of the Yelisavetgrad region. It was established that in the outlined period, an extensive system of schools for national minorities functioned in the Yelisavetgrad region. It was found that the Jewish population of the Yelisavetgrad region was one of the most active in the educational sphere, whose activity was manifested in the creation of various educational institutions' types, the curricula of which were quite broad and provided comprehensive thorough training. Pedagogical councils functioned in individual institutions to comprehensively discuss issues of the educational process. Progressive was the fact that the Pedagogical Council, in addition to teachers, included two representatives of the Board of Trustees, who had the right to make proposals for discussion of issues at the Pedagogical Council meeting. We think that more research is needed to find out how public figures and teachers helped national minorities to develop education in the Yelisavetgrad region.

Keywords: the Yelisavetgrad region, national minorities, educational institutions, private Jewish educational institutions.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У межах досліджуваного історичного періоду як Єлисаветградський регіональний соціум у цілому, так і окремі його етнічні спільноти ставили адекватні власним ментальним, національним особливостям вимоги щодо навчання, виховання дітей, молоді та дорослого населення. Тим самим виявлялися освітньо-виховні функції (соціалізуюча, природовідповідна, етновідповідна, культури міжетнічного спілкування тощо), які передбачали і взаємозумовлювали одна одну. Узагальнення цього досвіду та його теоретичний аналіз, у свою чергу, забезпечують відповідність умовам інтегрованого здійснення освітньо-базових функцій, які випливали з обставин і потреб життя конкретного етнічного соціуму та із запитів соціокультурного життя Єлисаветградщини другої половини XIX – початку XX століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальним для нашого дослідження є розгляд соціокультурного розвитку власне Єлисаветградщини, різним аспектам якого присвячено праці вчених О. Акімкіна, Н. Калініченко, О. Лютої, О. Олізко, О. Перцова, О. Притюпи, Л. Рябовол, І. Чернишенко, О. Філоненко та ін.; краєзнавчі розвідки О. Боська,

С. Бонфельда, О. Чуднова, С. Шевченка та ін. Наукові дослідження сучасних українських вчених також подають значний обсяг інформації про загальний розвиток освіти на Єлисаветградщині у другій половині XIX – початку XX ст., однак діяльність навчальних закладів для національних меншин у краї розглядається частково.

Мета статті – розглянути історію становлення та розвитку різних типів навчальних закладів для національних меншин на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення та розвиток освіти для національних меншин в регіоні супроводжувався значними труднощами, як організаційними, так і матеріально-технічними, проте втілення її в життя дало неабиякі результати завдяки створення різних типів народних шкіл для етнічних груп переважно за приватної ініціативи [7, с. 375]. Таке формування та функціонування різних форм недержавної освіти було своєрідним засобом не тільки збереження єврейської традиції, а й національної самоідентифікації [11, с. 78].

У другій половині XIX ст. на початку XX ст. на Єлисаветградщині функціонувала розгалужена система шкіл для національних меншин. Зауважимо, що єврейське населення Єлисаветградщини було одним із найактивніших в освітній сфері, активність якого упродовж XIX – початку XX ст. виявлялася у створенні різних типів шкіл. Євреї вважалися досить заможними людьми і мали можливість оплатити навчання своїх дітей [10, с. 102].

Статистичні дані свідчать, що у Єлисаветграді 1835 р. проживало 3 414 євреїв (28,1 % від усього населення); 1851 р. – 4 699 євреїв (34,9 %); 1858 р. – 5 802 євреїв; 1861 р. – 8 073 євреїв. На 1 січня 1915 р. населення Єлисаветграда складало 97 936 осіб (євреїв – 33,78 %, православних – 63,12 %) [2, с. 32].

Відповідно, функціонували єврейські навчальні заклади. Так, у вересні 1858 р. було засновано Талмудтору першого ступеня. Також у Єлисаветграді діяли 20 нижчих хедерів, у яких основна увага приділялася буквальному вивченню талмуда. Наступну групу освітніх осередків міста, де єврейські діти могли здобути елементарні знання, склали молитовні школи, яких у 1894 р. налічувалося [6, с. 120].

В історії розвитку системи освіти на Єлисаветградщині на початку XX ст. вагома роль належала громадськості міста, приватній ініціативі щодо відкриття навчальних закладів приватного спрямування [10, с. 120]. І вже на початку XX ст. виникають приватні єврейські навчальні заклади – Єлисаветградське єврейське приватне жіноче училище 3 розряду (1915 р.), Єлисаветградська єврейська чоловіча гімназія М. Крижановського (1916 р.).

Єлисаветградська єврейська чоловіча гімназія, яка була заснована 13 липня 1916 р. двома викладачами: Шалитою і Воловим на вул. Дворцовій. На початку свого існування вона мала лише два підготовчі та три основні класи. Відразу ж після її відкриття учням гімназії були надані права згідно з якими, після закінчення навчального закладу їм дозволялося вступати до вищих навчальних закладів без додаткових іспитів [8, с. 241].

Аналіз архівних даних [3; 4] свідчить, що з 1916 по 1918 рр. до гімназії приймали тільки хлопчиків віком 7–8 років, які вміли читати, писати та знали три правила з арифметики. Вступні іспити проводилися з трьох дисциплін: російської мови, арифметики та Закону Божого. У 1917 р. гімназія вже мала 7 класів. З 1918 і у 1919 р. в ній могли навчатися й дівчата (з 1 по 3 класи). Наповнюваність учнями класів була досить велика (інколи, навіть, до 40–45 осіб), що було заборонено Міністерством народної освіти, якому підпорядковувалася гімназія. Оскільки євреїв, бажаючих віддати своїх дітей на навчання, було дуже багато, то відбір на вступних іспитах проходив суворо та ретельно.

Перед тим, як керівництво гімназії давало дозвіл на допущення дитини до вступних іспитів, батьки повинні були написати заяву на ім'я одного з засновників – найчастіше на ім'я Шалити, що виконував обов'язки директора. Разом із проханням батьки повинні були надати також такі документи: свідоцтво про вік та звання дитини (для євреїв обов'язково вказувався номер у родинному переліку та ким видане); метричне посвідчення.

До вказаного переліку документів треба було додати довідку про те, що раввін тієї общини, де вони (батьки) живуть, нічого не має проти вступу їхньої дитини до навчального закладу.

Інколи, на розсуд директора, батьки надавали виписку із паспортної книги, що посвідчувала їх особу (найчастіше це стосувалося євреїв, що не проживали у м. Єлисаветграді).

Кількість учнів, що приймалися до певного класу, обмежувалася, тому у багатьох випадках діти успішно склали іспити, проте не зараховувалися внаслідок відсутності вакантних місць. Дозвіл на прийняття дітей міг надати лише попечитель Одеського навчального округу. Траплялося й таке, що хлопчиків не приймали до гімназії тому, що вони «переросли» вік учнів того чи іншого класу, до вступу в який готувались, на декілька місяців чи років. У таких випадках батьки дитини повинні були подати прохання на ім'я попечителя навчального округу та обов'язково вказати причини, через які їхня дитина раніше не відвідував навчальний заклад. Після 1917 р. право вирішення подібних питань було надане педагогічній раді гімназії відповідно з циркуляром по округу від 23.12.1917 р. за № 40220 [3, с. 12].

За соціальним станом у гімназії навчалися: діти міщан, купців, дрібних чиновників, вільних поселенців, рідко діти незаможних селян. Соціальний статус батьків гімназистів підтверджує, що освіта у цей період була доступною, в основному, лише певним верствам населення. Приймали до гімназії Шалити і Волова дітей різних віросповідань. У закладі навчалися переважно діти єврейської національності – біля 70 % хлопчиків-євреїв та біля 30 % дітей з православних сімей. Навчалися в гімназії діти з різних регіонів – Херсонської, Київської та Харківської губерній, що свідчить про досить високий рівень освіти в даному навчальному закладі та його престиж у країні.

Навчальна програма була досить широкою: вивчалися Закон Божий (для православних), єврейська мова та історія (для учнів юдейської віри, хоча зазначимо, що вони теж вивчали основні положення Закону Божого), російська писемність та усне мовлення, латинська, німецька, французька, грецька мови, математика, фізика, космографія, географія, історія, природознавство, філософська пропедевтика, основи законодавства, чистописання, малювання та креслення, гігієна. Українську мову викладати почали лише з 1918 р. Крім того, згідно з розпорядженням Міністерства Народної освіти, яке вийшло того ж року, у кожному класі відводилося не менше години на зайняття гімнастикою і не менше трьох раз на добу (по 20–25 хвилин) на прогулянки на вулиці.

Викладання окремих предметів проводилося за навчальними програмами, затвердженими Міністерством. І, на відміну від інших приватних навчальних закладів, єврейські заклади не мали свободи вибору навчальних посібників, внесення певних змін у програми (не мали можливості здійснювати перерозподіл годин по класах). Кілька разів викладачі гімназії зверталися до Міністерства з проханням розширити програми з деяких дисциплін, проте їм дозволили лише організувати додаткові групові заняття з цих предметів у позаурочний час [5, с. 93].

Важливою умовою організації взаємостосунків з учнями було добре знання їх особистостей. З метою вивчення учнів в гімназії дуже ретельно збиралися відомості про успішність та поведінку учнів [10, с. 90]. Підтвердженням цьому є низка документів, що збереглися в Державному архіві Кіровоградської області (Ф. 64.) – «Відомості про учнів» (метричні

свідомства та посвідчення соціального статусу батьків), «Журнали балів», «Термінові відомості» за певний проміжок навчального року, «Відомості про поведінку та покарання учнів» тощо [3]. Аналіз архівних джерел засвідчує, що окремі учень гімназії не «губився» у загальній масі класу – навіть навпаки, в навчальному процесі здійснювалися диференційований та індивідуальний підходи до учнів.

У 1916 р. перевідні та випускні іспити було скасовано, тому оцінювали знання учнів з того чи того предмету на підставі річних оцінок. Рішенням педагогічної ради учень переводився до наступного класу або ж залишався на другий рік у тому ж класі. При цьому педагогічна рада обов'язково заслуховувала характеристику на кожного окремого учня, яку складав класний наставник. У ній зазначалося з яких дисциплін учень встигає, з яких у нього є проблеми та вказувалися причини неуспішності. З метою усунення прогалин у вивченні того чи того предмету педагогічна рада надавала учневі рекомендації для занять влітку. В окремих випадках виносила ухвалу залишити на другий рік. Інколи учнів виключали з гімназії через погану успішність, незадовільну поведінку та велику кількість пропущених занять без поважних причин. Необхідно відзначити, що виключення з гімназії, як форма виховання, використовувалась дуже рідко.

З архівних джерел дізнаємося, що загальна успішність учнів в закладі була досить високою – добре навчалися більше половини учнів. Найкращі показники успішності були з єврейської історії, природознавства, фізики, географії та російської мови, дещо гірші – з алгебри, геометрії, французької та німецької мов [3, с. 25].

У гімназії Шалити та Волова навчалися й діти з малозабезпечених сімей. Для них при оплаті навчання існувала система знижок. Звільняли зовсім від платні лише з дуже поважних причин, які обов'язково перевірялися представниками Попечительської ради. Найчастіше просто зменшували розмір платні або ж дозволяли вносити її в декілька етапів упродовж навчального року.

Аналіз фахового складу педагогічного колективу єврейської чоловічої гімназії Шалити і Волова свідчить про те, що вчителі закладу були досить кваліфікованими, більше половини членів педагогічного колективу мали вищу освіту. Приймали на роботу викладачів лише з відома попечителя Одеського навчального округу та з дозволу Шалити і Волова (на документах мали бути обов'язково підписи цих трьох осіб). Ретельно збиралася інформація про освіту кандидата на посаду вчителя, про його «політичну благонадійність», порядність, відгуки з місця попередньої роботи тощо. Більшість вчителів не були євреями, причому в педагогічний колектив входило чимало жінок. На той час викладачі були високоосвіченими людьми, вони не були вузькоспеціалізованими фахівцями. Деякі викладачі-євреї працювали «в гімназії після закінчення Єврейського інституту, в якому можна було навчатись безкоштовно, однак, у такому разі необхідно було відпрацювати 8 років за призначенням Міністерства народної освіти або ж повернути ті гроші, які витрачалися на їхнє навчання. При цьому Міністерство забороняло відразу ж після закінчення інституту вступати на військову службу, бо такій особі відразу ж видавався «вільний» диплом [5, с. 94–95].

Ще за статутом, затвердженим 30 липня 1871 р., учитель повинен був виконувати не тільки навчальні, але й виховні функції, крім того була введена система класних наставників, які мали спостерігати за успіхами в навчанні, розвитком та вихованістю учнів, а також бути посередниками між школою та сім'єю.

Найбільш популярною формою об'єднання зусиль гімназії та сім'ї було «допущення батьків до слухання класних уроків», участь батьків у роботі педагогічних рад, створення батьківських комітетів, виставлення щомісячних (так званих «термінових») відомостей про успіхи в навчанні та поведінку дітей в актовій залі гімназії для ознайомлення з ними батьків у призначені дні, проведення загальних батьківських зборів та ін.

Згідно з рішенням Ради міністрів від 18 листопада 1905 р. право встановлення внутрішнього розпорядку навчального закладу надавалося педагогічним радам, заохочувалися і такі нововведення, як діяльність батьківських комітетів. Згідно з положенням спеціального циркуляра 1905 р., «голови батьківського комітету повинні бути надані права, однакові з правами почесного опікуна гімназії як в педагогічній раді, так і в господарському комітеті навчального закладу. Рішення загальних батьківських зборів і батьківського комітету обговорювалися на засіданнях педагогічної ради, а голова та його заступники мали право бути присутніми на уроках та іспитах, але без права робити зауваження» [11, с. 114].

Досвід роботи єврейської гімназії Шалити і Волова показує приклади залучення до розв'язання освітніх проблем не лише органів місцевого самоврядування, а й широкі кіл громадськості, зокрема батьків учнів через участь у батьківських комітетах [9, с. 189]. Як свідчать архівні джерела, вагому роль у забезпеченні ефективного навчально-виховного процесу гімназії Шалити і Волова відігравав Батьківський комітет, який у 1917 р. було перетворено на Опікунську раду. Обирали членів комітету (їх кількість складала 24) на загальних батьківських зборах. До ради входили представники від батьківських колективів кожного класу незалежно від віросповідання та освіти, хоча все ж таки перевага надавалася батькам, які мали середню та вищу освіту. Рада брала активну участь у вирішенні багатьох питань, таких як платня за навчання і надання пільг, придбання наочних посібників, піклування про здоров'я гімназистів, виділення коштів на харчування тощо. Для забезпечення повноцінного харчування учнів гімназії всі батьки вносили додаткову платню у розмірі 10 крб. на рік [3, с. 112].

Навчальний заклад приваблював учнів ефективною організацією навчально-виховного процесу, що забезпечувала якісну освіту: з гімназії вийшло чимало дітей, нагороджених медалями, значна кількість випускників вступила до вищих навчальних закладів. Незважаючи на те, що в навчальному закладі панувала сувора дисципліна, беззаперечний авторитет викладача і класного наставника, освітній процес прагнули будувати не на суворій дисципліні, яка підтримувалась би покараннями, а на взаємному довірі і повазі до особистості [10, с. 90].

Слисаветградська єврейська чоловіча гімназія Шалити і Волова стали одними з найкращих навчальних закладів в Херсонській губернії. Вони вирізнялися серед інших навчальних закладів регіону оригінальними підходами до організації навчально-виховного процесу, прекрасним підбором

висококваліфікованих педагогів та класних наставників, користувалися певною свободою творчості при виборі методів та прийомів навчання та виховання. Провідною тенденцією функціонування цих закладів був громадсько-державний характер управління, про що свідчить конструктивні ідеї як педагогів, так і представників батьківських комітетів, спрямовані на вдосконалення організації навчально-виховного процесу [3, с. 93].

Певний внесок у справі жіночої освіти регіону зробило Єлисаветградське єврейське приватне жіноче училище III розряду.

Згідно з законопроектом про приватні навчальні заклади 7 березня 1915 р. Єлисаветградська училищна рада розглянула клопотання Общини допомоги бідним євреям м. Єлисаветграда від 31 грудня 1914 р. та постановила:

– дозволити Общині допомоги бідним євреям м. Єлисаветграда відкрити і утримувати приватний жіночий єврейський навчальний заклад;

– поданий Общиною статут навчального закладу з навчальним планом затвердити;

– нижчий приватний заклад вважати закритим згідно з проханням з дня відкриття Общиною дозволеного їй навчального закладу.

Єлисаветградське єврейське приватне жіноче училище III розряду ставило за мету навчання єврейських дівчат за програмою початкових училищ. Навчальні плани закладу передбачали чотирирічний термін навчання з 5–6-годинними щоденними заняттями; у разі потреби з дозволу керівництва відкривалися паралельні класи.

Училище знаходилося у відомстві Міністерства народної освіти і в найближчому завідуванні директора та інспектора народних училищ Херсонської губернії. Завідуванням господарською частиною училища і турботою про його благоустрій займався Правління Общини допомоги бідним євреям і Попечительська рада училища.

Начальний рік тривав з 15 серпня до 1 червня. Діти приймалися в навчальний заклад від 8-річного віку. При прийомі зверталася увага на вік дівчат, бажання вступити до училища і стан їхнього здоров'я.

Навчальний план училища включав вивчення таких предметів: у першому та другому класах – російської мови, єврейської мови і єврейської історії, арифметики, малювання, співів, ручної праці, рукоділля; у третьому і четвертому класах вивчали всі вище зазначені дисципліни окрім співів та ручної праці, також проводилися бесіди про природу і вивчалася географія.

Ученицям, які закінчили курс навчання в училищі видавався атестат та свідоцтво з підписами інспектора народних училищ, завідуючого училищем і викладачів.

Для всебічного обговорення питань навчально-виховного процесу в училищі функціонувала педагогічна рада у складі завідуючої і викладачів. Прогресивним був той факт, що до складу педагогічної ради, крім учителів, входили два представники опікунської ради, які мали право вносити пропозиції для обговорення питань на засіданні педагогічної ради.

Педагогічна рада збиралася впродовж навчального року два рази на місяць, однак в особливих випадках могло бути призначене позачергове засідання. На педагогічних радах обговорювалися наступні питання:

– прийом учениць і переведення їх з класу в клас, а також виключення з училища у випадках неуспішності та поганої поведінки;

– видача атестатів і свідоцтв ученицям, які закінчили курс навчання;

– розподіл навчальних предметів по класам і складання детального розподілу навчальних занять по дням і по годинам на тиждень;

– вибір підручників і навчальних посібників для бібліотеки;

– розглядалися річні звіти викладачів з викладання навчальних предметів та звіт завідуючого про стан училища;

– обговорювалися питання, які стосувалися оптимізації педагогічного процесу в училищі [1, с. 9–12].

Пріоритетним питанням, яке обговорювалось педагогами було питання щодо забезпечення ними якісної освіти в навчальному закладі. Педагогічна рада мала повноваження, які визначалися статутом навчального закладу та була його колегіальним органом управління [10, с. 111].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, що в у другій половині XIX – початку XX ст. на Єлисаветградщині функціонувала розгалужена система шкіл для національних меншин. Виявлено, що єврейське населення краю було одним із найактивніших в освітній сфері, активність якого виявлялася у створенні різних типів навчальних закладів. Вони вирізнялися серед інших навчальних закладів Єлисаветградщини оригінальними підходами до організації навчально-виховного процесу, прекрасним підбором висококваліфікованих педагогів та класних наставників, користувалися певною свободою творчості при виборі методів та прийомів навчання та виховання. Провідною тенденцією функціонування цих закладів був громадсько-державний характер управління, про що свідчить конструктивні ідеї як педагогів, так і представників батьківських комітетів, спрямовані на вдосконалення організації навчально-виховного процесу. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розкритті ролі громадських діячів та педагогів Єлисаветградщини в розвитку освіти національних меншин.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Акімкін О. М. Становлення та розвиток приватних навчальних закладів на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття). *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*. Херсон: «Гельветика», 2019. Випуск 17 (Т. 2). С. 9–12.
2. Босько В. М. Історичний календар Кіровоградщини на 2020 рік. Люди. Події. Факти: Історико-краєзнавче видання: Довідник. Кропивницький: «Імекс-ЛТД», 2019. 331 с.
3. Єлисаветградська єврейська чоловіча гімназія Шалити і Волова, м. Єлисаветград Єлисаветградського повіту Херсонської губернії. *Державний архів Кіровоградської області*. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 13.
4. Єлисаветградська міська управа, м. Єлисаветград Єлисаветградського повіту Херсонської губернії. *Державний архів Кіровоградської області*. Ф. 78. Спр. 892. 43 арк.
5. Кендюхова А. А. З історії розвитку приватної освіти. *Актуальні аспекти дослідження історії міста: матеріали обл. наук.-практ. істор.-краєзн. конф.* Кіровоград, 2004. С. 79–96.
6. Люта О. М. Початкова освіта в Єлисаветграді другої половини XIX ст. *Наукові записки. Серія: Історичні науки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2007. Вип. 10. С. 117–122.

7. Філоненко О. В. Організація освіти національних меншин у центральному регіоні України в кінці XIX – початку XX ст. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 122. С. 374–382.
8. Філоненко О. В. Організація навчально-виховного процесу в приватних навчальних закладах у центральному регіоні України в імперську добу (з кінця XIX – початку XX століття). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 91. С. 240–244.
9. Філоненко О. В. Становлення гімназійної освіти у центральному регіоні України (друга половина XIX – початок XX ст.). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. Вип. 93. С. 187–192.
10. Філоненко О. В., Акімкін О. М. Розвиток приватної освіти на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття): монографія. Дніпро: Середняк Т. К., 2022. 256 с.
11. Якименко С. І., Литвиненко О. М. Жіноча середня освіта в Херсонській губернії (кінець XIX – початок XX століття): монографія. К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. 208 с.

REFERENCES

1. Akimkin, O. M. (2019). Stanovlennya ta rozvytok pryvatnykh navchal'nykh zakladiv na Yelysavethradshchyni (druga polovyna XIX – pochatok XX stolittya) [Formation and development of private educational institutions in the Yelisavetgrad region (second half of the 19th – beginning of the 20th century)]. *Innovatsiyna pedahohika: naukovyy zhurnal. Kherson: «Hel'vetyka»*. Vypusk 17 (T. 2), C. 9–12. [in Ukrainian]
2. Bos'ko, V. M. (2019). Istorychnyy kalendar Kirovohradshchyny na 2020 rik. Lyudy. Podiyi [Fakty Historical calendar of Kirovohrad Region for 2020. People. Events. Facts]: Istoryko-krayeznavche vydannya: Dovidnyk. Kropyvnyts'kyu: «Imeks-LTD». 331 s. [in Ukrainian]
3. Yelysavethrads'ka yevreys'ka cholovicha himnaziya Shalyty i Volova, m. Yelysavethrad Yelysavethrads'koho povitu Khersons'koyi huberniyi [Yelisavetgrad Jewish Men's Gymnasium Shalyty and Volova, Yelisavetgrad, Yelisavetgrad County, Kherson Province]. *Derzhavnyy arkhiv Kirovohrads'koyi oblasti*. F. 64. Op. 1. Spr. 13. [in Ukrainian]
4. Yelysavethrads'ka mis'ka uprava, m. Yelysavethrad Yelysavethrads'koho povitu Khersons'koyi huberniyi [Yelisavetgrad City Administration, Yelisavetgrad, Yelisavetgrad County, Kherson Province]. *Derzhavnyy arkhiv Kirovohrads'koyi oblasti*. F. 78. Spr. 892. 43 ark. [in Ukrainian]
5. Kendyukhova, A. A. (2004). Z istoriyi rozvytku pryvatnoyi osvity [From the history of the development of private education]. *Aktual'ni aspekty doslidzhennya istoriyi mista: materialy obl. nauk.-prakt. istor.-krayezn. konf.* Kirovohrad. S. 79–96. [in Ukrainian]
6. Lyuta, O. M. (2007). Pochatkova osvita v Yelysavethradi druhoyi polovyny XIX st. [Primary education in Yelisavetgrad in the second half of the 19th century]. *Naukovi zapysky. Seriya:*

Istorychni nauky. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka. Vyp. 10. S. 117–122. [in Ukrainian]

7. Filonenko, O. V. (2013). Orhanizatsiya osvity natsional'nykh menshyn u tsentral'nomu rehioni Ukrayiny v kintsy XIX – pochatku XX st. [Organization of education of national minorities in the central region of Ukraine at the end of the 19th – beginning of the 20th century]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky*. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka. Vyp. 122. S. 374–382. [in Ukrainian]

8. Filonenko, O. V. (2010). Orhanizatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu v pryvatnykh navchal'nykh zakladakh u tsentral'nomu rehioni Ukrayiny v impers'ku dobu (z kintsya XIX – pochatku XX stolittya) rganization of the educational process in private educational institutions in the central region of Ukraine during the imperial era (from the end of the 19th to the beginning of the 20th century). *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky*. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka. Vyp. 91. S. 240–244. [in Ukrainian]

9. Filonenko, O. V. (2011). Stanovlennya himnaziynoyi osvity u tsentral'nomu rehioni Ukrayiny (druga polovyna XIX – pochatok XX st.) [Formation of gymnasium education in the central region of Ukraine (second half of the 19th – beginning of the 20th century)]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky*. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka. Vyp. 93. S. 187–192. [in Ukrainian]

10. Filonenko, O. V., Akimkin, O. M. (2022). Rozvytok pryvatnoyi osvity na Yelysavethradshchyni (druga polovyna XIX – pochatok XX stolittya) [The development of private education in the Yelisavetgrad region (second half of the 19th – beginning of the 20th century)]: monohrafiya. Dnipro: Serednyak T. K. 256 s. [in Ukrainian]

11. Yakymenko, S. I., Lytvynenko, O. M. (2011). Zhinocha serednya osvita v Khersons'kiy huberniyi (kinets' XIX – pochatok XX stolittya) [Female secondary education in the Kherson province (end of the 19th – beginning of the 20th century)]: monohrafiya. K.: Vydavnychyy Dim «Slovo». 208 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВАСЮТИНСЬКА Єлена Артурівна – викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ.

Наукові інтереси: розвиток освіти національних меншин на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX ст.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VASIUTYNSKA Yelena Arturivna – a teacher of the Foreign Languages Department of "Specialists' Training For Pre-Trial Investigation Units" Faculty of the Donetsk State University of Internal Affairs.

Scientific interests: the development of national minorities' education in the Yelisavetgrad region in the second half of the 19th – at the beginning of the 20th century.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2022 р.

УДК 811.111(072)(045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-207-118-122

ГАБЕЛКО Олена Миколаївна –

кандидат педагогічних наук, доцент

декан факультету української філології,

іноземних мов та соціальних комунікацій

Центральноукраїнського державного педагогічного

університету імені Володимира Винниченка

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3769-3616>

e-mail: lena_gabelko@i.ua

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У РІЗНОРІВНЕВИХ ГРУПАХ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Існує безліч стратегій, які можна застосувати на практиці, щоб задовольнити потреби всіх учнів, але, на жаль, жодний «чарівний метод» не гарантує розвитку успіху кожного учня щодо навчання. Сьогодні в більшості шкіл навчаються учні різного